

**„ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE «GEORGE BARIȚIU»
DIN CLUJ-NAPOCA” LA 90 DE ANI DE LA APARIȚIE¹**

Se împlinesc, anul acesta, nouă decenii de la apariția primului număr din „Anuarul Institutului de Istorie Națională” din Cluj, înaintașul „Anuarului Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca” al Academiei Române, de astăzi². Momentul aniversar merită reflecțiile cuvenite din partea celor care astăzi aparțin comunității acestui Institut – și nu numai –, iar evocarea lui acum, în cadrul Adunării generale anuale a Institutului nostru, o obligație de prestigiu a Direcțiunii acestuia.

Fondatorii și codirectorii Institutului de Istorie Națională de pe lângă Universitatea din Cluj, profesorii academicieni Ioan Lupaș și Alexandru Lapedatu, au meditat chiar de la întemeierea Institutului, în 1920, la necesitatea scoaterii unui periodic științific în care să fie publicate rezultatele cercetărilor membrilor și colaboratorilor lui. „Anuarul” Institutului avea să fie oglinda direcțiilor de cercetare a membrilor lui, a preocupărilor fiecăruia și a vieții științifice existente în cadrul unității de cercetare în cauză.

Să reținem ceea ce se preciza în *Prefața* la primul număr, dublu, pe anii 1921-1922, a „Anuarului Institutului de Istorie Națională” din Cluj, prin care întemeietorii și codirectorii Institutului își asumau, ca sarcină prioritară: „editarea unui «Anuar», eventual și a altor publicațiuni ale Institutului, în care tinerii ce se vor pregăti și vor lucra aici să poată aduce, prin cercetări și studii, originale și meritorii, partea lor de contribuție la progresul istoriografiei naționale, îndeosebi al celei privitoare la românii din fosta Ungarie și la chestiunile ce-i pot interesa pe dânsii în particular.”³. Primul număr al „Anuarului” era dedicat „Augustului fondator și patron al Institutului, M. S. Regelui Ferdinand [căruia i se] închină, cu cel mai profund respect, întâia silință întru realizarea nobilului și patrioticului său gând”⁴, primul exemplar fiind înmănat solemn Suveranului României de cei doi

¹ Prezentare făcută în cadrul Adunării generale a Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române (1 februarie 2012)..

² Asupra „Anuarului” Institutului de Istorie din Cluj s-au scris mai multe introduceri aniversative: Ștefan Pascu, „*Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*”. *La 50 de ani de la apariție*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj”, 1972, 15, p. 9-11; Idem, „*Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*”. *La 60 de ani de la apariție*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca”, 1981-24, p. 129-133; Stelian Mândruț, *Cercetarea istorică actuală oglindită în paginile „Anuarului Institutului de Istorie din Cluj” (1982-1995)*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca”, 1995, 34, p. 15-23; Nicolae Edroiu, *The Institute for History Cluj and its „Yearbook” (1920-2008)*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. *Historica*”, 2009, 48, p. 17-25, și s-au întocmit următorii indici bibliografici: „*Anuarul Institutului de Istorie Națională*”. „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*” (1921-1981). *Indice bibliografic* de Doina Dițu, Ioana Mateiu, Stelian Mândruț, Lăcrămioara Nimu, Adrian A. Rusu. *Introducere* de acad. prof. Ștefan Pascu, Cluj-Napoca, 1984, XXII + 124 p.; „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca*”. „*Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca*” (1982-1995). *Indice bibliografic* de Károlyi Iolanda și Stelian Mândruț, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca”, 1995, 34, p. 25-62; „*Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca*” (1996-2005). *Indice bibliografic* de Mihaela Bedecean și Stelian Mândruț, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. *Historica*”, 2006, 45, p. 487-527.

³ Alexandru Lapedatu, Ioan Lupaș, [*Prefață*] la „Anuarul Institutului de Istorie Națională” din Cluj, 1921-1922, I, p. VII.

⁴ *Ibidem*, p. V.

cofondatori și codirectori ai Institutului în audiența ce le-a fost acordată la Castelul Pelișor în ziua de 8 noiembrie 1922⁵.

La apariția numărului al doilea al „Anuarului”, pe anul 1923, dedicat istoricului Dimitre Onciul, abia plecat în lumea umbrelor, era exprimată satisfacția pentru această realizare și regretul că din programul inițial nu se realizase chiar totul, anume că partea rezervată dărilor de seamă și recenziilor nu avea extensiunea dorită și convenită, pentru ca aceasta să fie, „împreună cu repertoriul bibliografic, oglinda producțiunii istoriografice”⁶.

În deschiderea primului număr al „Anuarului” erau publicate Lecțiile de deschidere a cursului de Istorie veche a românilor (Al. Lapedatu, *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei naționale*, 8 noiembrie 1919) și respectiv a celui de Istorie a Transilvaniei (I. Lupaș, *Factorii istorici ai vieții naționale românești*, 11 noiembrie 1919), în care se evidențiau deopotrivă sarcinile cercetărilor istorice care aveau să fie promovate în noul centru științific al țării.

Structura fiecărui număr conținea în prim-plan studii de specialitate, de dimensiuni mai mari, care în extras formau adevărate cărți. Între acestea textul tezelor de doctorat, cum erau cele datorate lui Ioan Moga (*Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII*, VI – 1931-1935), David Prodan (*Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*, VII – 1936-1938), Aurel Decei (*Românii din veacul al IX-lea până în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenesti*, VII – 1936-1938), Ștefan Pascu (*Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul secolului al XVI-lea*, IX – 1943-1944), Dumitru Braharu (*Chestiunea română în Italia în timpul Memorandumului*, IX – 1943-1944), Rolf Kutschera (*Guvernatorii Transilvaniei 1691-1774*, IX – 1943-1944), Helmut Klima (*Guvernatorii Transilvaniei 1774-1867*, IX – 1943-1944).

Studii mai mărunte erau încadrate la rubrica *Miscellanea*.

De o mare bogăție era rubrica de recenzii și dări de seamă, o adevărată tribună de prezentare și dezbateră a lucrărilor apărute în țară și străinătate cu privire la istoria României, a Transilvaniei în mod special.

Cele 10 numere apărute în perioada interbelică și a celui de Al Doilea Război Mondial – 1922-1945 – reflectă într-adevăr eforturile științifice ale membrilor Institutului. Se constată, așadar, că doar două volume sunt „anuale” (II – 1923 și X – 1945), celelalte opt acoperind mai mulți ani. Astfel, numărul I cuprinde anii 1921-1922, III anii 1924-1925, IV anii 1926-1927, pentru ca nr. V să privească anii 1928-1930 și numărul VI anii 1931-1935, ani de criză, când resursele financiare ale Institutului și posibilitățile de publicare erau mult reduse. Izbucnirea războiului și refugiul la Sibiu după 1940 a pricinuit întârzieri în apariția publicației anuale a Institutului, numărul VII al „Anuarului” acoperind trei ani, 1936-1938, iar nr. VIII patru ani, 1939-1942. După un număr dublu, IX, pe anii 1943-1944, directorul Ioan Lupaș reușea să scoată tomul X al „Anuarului” pe un singur an, 1945, după care s-a pensionat, la împlinirea vârstei de 65 de ani.

Acest al X-lea tom al „Anuarului Institutului de Istorie Națională” apărea – în condițiile deosebit de grele ale războiului mondial și, nu în ultimul rând, în ultimul an al refugiului la Sibiu a Institutului, impus de ocupația ungaro-horthystă asupra Clujului ca urmare a dictatului de la Viena din august 1940 – în același an calendaristic. Tentativa de regularitate în apariția „Anuarului” era astfel realizată, tomul fiind o împlinire excepțională a întregului Institut. Publicat la un sfert de veac de la întemeierea Institutului, prin efortul deosebit al directorului Institutului, Ioan Lupaș, tomul avea 728 de pagini și desăvârșea structura publicației periodice. La *Studii* erau date contribuțiile lui Ioan Lupaș (*Fazele istorice în evoluția constituțională a Transilvaniei*), Ioan Moga (*Voievodatul Transilvaniei. Fapte și interpretări istorice*) și Ștefan Pascu (*Contribuțiuni documentare la istoria românilor în sec. XIII-XIV*). Rubrica *Miscellanea* conținea 10 contribuții istorice de dimensiuni mai mici.

⁵ I. Lupaș, *Regele Ferdinand I – ctitor și binefăcător al Instituțiilor culturale-științifice*, în „AIIN”, 1945, X, p. 618.

⁶ *Ibidem*, 1923, II, p. X.

Cât privește rubrica *Dări de seamă*, aceasta atinge acum un număr considerabil de pagini (p. 395-521), la care se adaugă dezbaterile pe care I. Moga o face pe marginea lucrării lui Al. Filipașcu referitoare la voievodatul Maramureșului (p. 522-576).

Tomul se încheie cu materialele evaluative prezentate în ședința aniversară din 4 februarie 1945 prilejuită de împlinirea a 25 de ani de la întemeierea Institutului, între care studiul – urmat de bibliografia publicațiilor membrilor Institutului (1920-1945) datorate lui Ioachim Crăciun.

Să mai reținem faptul că fiecare tom al „Anuarului Institutului de Istorie Națională” din Cluj avea la sfârșitul lui indice de nume de persoane și localități.

Străduințele succesorului său la direcțiunea Institutului, profesorul Ioan Moga, de a întocmi un nou volum – ar fi urmat al XI-lea – nu s-au putut finaliza și volumul nu a mai putut apărea între anii 1946-1948. Extrase din acest număr, proiectat pentru anul 1946, apoi pentru anii 1946-1947, se găsesc la fondul Depozitului legal de la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj și ca donații ale autorilor în fondul de carte al Bibliotecii Institutului de Istorie din Cluj, volumul ca atare nemaifiind legat datorită schimbărilor politice din România după 1948. Studiile respective, în extras, au rămas cunoscute doar unui cerc restrâns de cercetători. Tomul în cauză s-a tipărit în ediție anastatică, prin cumularea extraselor respective, în anul 2009, urmare a strădaniilor cercetătoarei din Institut, dr. Veronica Turcuș⁷.

Apariția „Anuarului” a fost brutal întreruptă în 1948, ca urmare a schimbării de regim din România. S-a încercat suplینirea lui prin publicațiile intitulate „Studii și Cercetări Științifice Cluj” respectiv „Studii și Cercetări de Istorie Cluj”, apărute între anii 1950-1955, respectiv 1956-1957, pentru ca în 1959 să apară Seria nouă a „Anuarului Institutului de Istorie din Cluj” (număr dublu, I-II, 1958-1959).

Reapariția „Anuarului”, spre sfârșitul „obsedantului deceniu”, de data aceasta – după practicile timpului! – sub îngrijirea unui comitet de redacție, în fruntea căruia, ca redactor responsabil, stătea acad. Constantin Daicoviciu, Directorul Institutului, avea să fie el însuși un eveniment marcant în viața științifică a Clujului. Tomul respectiv publica 14 studii de istorie medievală, modernă și contemporană, dintre acestea fiind de menționat cele semnate de Francisc Pall (despre expedițiile turcești în Transilvania din 1438), acad. D. Prodan (cu privire la producția fierului pe domeniul Hunedoarei în sec. XVII), I. Crăciun (asupra cronicilor românești ale Transilvaniei și Banatului), S. Goldenberg (istoria cămării și monetăriei din Baia Mare), M. Dan (cu privire la opera slavistului Ioan Bogdan).

O mențiune aparte pentru studiul lui I. Lupaș, directorul Institutului și redactorul „Anuarului” în primii 25 de ani de existență a acestora (1920-1945), care stătuse între anii 1950-1955 în închisorile comuniste din România, studiu referitor la corespondența inedită a generalului Puchner din anii 1848-49. În acest fel se încerca asigurarea unei legături – în lipsa continuității – cu vechea serie a „Anuarului” Institutului clujean de istorie.

La *Miscellanea* tomul includea patru studii de istorie medievală și modernă referitoare la Țările Române, iar rubrica de *Recenzii* (p. 385-402) încerca să refacă parțial rubrica respectivă a vechiului „Anuar”. La *Cronica* era înregistrată activitatea științifică a membrilor Institutului pe anul 1959.

Timp de peste o jumătate de secol, din 1959 până în prezent, „Anuarul” Institutului de Istorie din Cluj a apărut fără de întrerupere, înregistrându-se totuși cinci tomuri pe câte doi ani (XXVI – 1983-1984; XXVII – 1985-1986; XXVIII – 1987-1988; XXX – 1990-1991 și XXXVIII-XXXIX – 1999-2000); se poate constata faptul că în anii respectivi au intervenit dificultăți subiective sau obiective – cum ar fi criza de hârtie provocată artificial de cuplul ceaușist și anul insolabilității țării.

După unificarea, în anul 2002, a Institutului de Istorie din Cluj-Napoca al Academiei Române cu Institutul de Cercetări Socio-Umane, în care fuseseră adunate centrele de cercetare din domeniul filosofiei, sociologiei, psihologiei-pedagogiei, științelor economice și juridice existente în sistemul de

⁷ „Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj”. [1946-1947], [XI], ediție anastatică îngrijită de dr. Veronica Turcuș, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009, XV + 415 p.

cercetare al Academiei Române Filiala Cluj-Napoca și când Institutul a primit, prin hotărâre de Guvern, numele lui George Barițiu, „Anuarul” Institutului apare pe două serii: *Historica*, respectiv *Humanistica*, reprezentând, în acest fel, departamentele de cercetare ale Institutului unificat.

Între autorii studiilor inserate în cele 67 de tomuri/volume publicate între anii 1922 și 2011 se numără istorici de prestigiu din țară și străinătate ca: Ioan Lupăș, Alexandru Lapedatu, Silviu Dragomir, Ioan Moga, Constantin Daicoviciu, David Prodan, Ștefan Pascu, Sigismund Jakó, Dumitru Protase, Camil Mureșanu, Dan Berindei ș. a. Din străinătate se cuvin a fi menționate numele mai multor colaboratori, precum Keith Hitchins (SUA), Peter Urbanitsch (Austria), Spira György (Ungaria), Milan Krajčovič (Slovacia), Paul Michelson (SUA), Konrad Gündisch (Germania), Barta János (Ungaria), Volker Wollmann (Germania), Karvar Anousheh (Franța), Ann Buckley (Anglia), James Niessen (SUA), Othmar Kolar (Austria), Mariana Hausleitner (Germania) etc. Alături de aceștia se situează membrii Institutului de Istorie din Cluj, al căror număr se ridică la cca 150 în cele nouă decenii de existență a Institutului și „Anuarului” acestuia, care prin studiile, articolele, recenziile și dările de seamă publicate în aparițiile de până acum ale periodicului au susținut dezbaterile istoriografice, viața științifică a Institutului clujean.

În paginile „Anuarului de Istorie din Cluj” s-au publicat studii în care se reflectă preocupările științifice ale membrilor și colaboratorilor Institutului, proiectele de cercetare și preocupările științifice ale acestora. Ele privesc marile teme istoriografice referitoare la epocile medievală și modernă, în ultimele decenii fiind abordate și subiecte din Contemporaneitate, referitoare – cu precădere la provincia românească intracarpatică, relațiile cu celelalte provincii istorice românești. Istoria Voievodatului și apoi a Principatului Transilvaniei, relațiile cu Centrul Europei, Răscoala lui Horea (1784) și Revoluția de la 1848-1849, Mișcarea politico-națională a românilor transilvăneni între anii 1849-1918, Unirea de la 1 Decembrie 1918, evoluțiile din perioada interbelică și de după cel de Al Doilea Război Mondial, fenomenul comunismului ș. a. au fost studiate și interpretate în lumina unui bogat material documentar-istoric, dat uneori în anexele studiilor. N-au fost neglijate fenomenele aparținând istoriei cultural-artistice, învățământului, cele aparținând climatologiei, geografiei istorice, demografiei istorice, mentalităților, istoriei cantitative.

Urmare a valorii istoriografice a „Anuarului Institutului de Istorie din Cluj-Napoca”, tomurile acestuia se găsesc în peste 200 de biblioteci din țară și străinătate, naționale, academice și universitare.

La sfârșitul anului 2011, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca” al Academiei Române a obținut o clasificare superioară în rândul revistelor care apar în țara noastră.

La cei 90 de ani pe care îi împlinește acum „Anuarul” Institutului de Istorie din Cluj-Napoca se cuvine să omagiem strădaniile înaintașilor și să exprimăm asigurarea continuării aparițiilor numerelor lui, sub aspect calitativ și operativ în perioada ce urmează.

Nicolae Edroiu,

membru corespondent al Academiei Române

Directorul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca

„Piramida. Revistă de cultură, investigație și atitudine”, Zrenjanin, I, (nr. 1/2010/2011), 150 p; (nr. 2/2011) 133p; II, (nr. 3/ 2011) 149p; II, (nr. 4/2012) 163p.

Prin organismele locale din provincia Voievodina, statul sârb a aprobat în anul 2008 înființarea unui institut de cultură al românilor creat cu intenția protejării identității culturale a acestei minorități. Considerând istoria, etnografia, folclorul, literatura și cartea veche, „elemente identitare” asupra cărora se va axa, Institutul de cultură al românilor din Voievodina (Zavod za kulturu